

Otázka: Základní otázky etiky

Předmět: Základy společenských věd

Přidal(a): lendaloto

Dělení etiky, kořeny evropské etiky, autonomní etika. Etické kategorie. Etické problémy moderní společnosti.

Základní metodologické přístupy

etika = odvětví filosofie; ovlivňují ji obecné otázky o životě a jeho smyslu; na jejím utváření se podílí také sociální, politická a náboženská kultura, ve které se vyvinula

= racionální zkoumání morálky

- zabývá se normami lidského chování, rozhodnutími, která lidé činí, a způsoby, jimiž svou volbu odůvodňují
- etymologie: *éthos* [řeč.; obvyklé místo bydlení, zvyk, mrav] + *mos* [lat.; obyčej, mrav]
  - **ÉTHOS**:
    - **étos** se týkal zvířat a označuje místo pastvy, stáj, způsob jejich života a chování
    - → přeneseno na člověka znamená **étos** místo bydlení, určené společenstvím nebo původem
    - → *postupně nabývá na významu charakteru člověka ve vztahu k společnému mravu a nakonec označuje způsob jednání, postoj a smýšlení osob*
  - **MOS**:

- je od něj odvozeno slovo morálka
  - původně znamená **vůle** - označuje vůli uloženou člověku bohy nebo panovníky (předpisy, zákony, tradiční mravy a obyčeje)
  - v průběhu těchto změn: obě slova znamenají také osobní způsob života, smýšlení, charakter a mravní chování jedince
  - etymologie nejprve odkazuje na sociální kontext, do něhož jsou etické a morální jevy původně zasazeny jako společný mrav, obyčej, zvyk, zákon, společenství - teprve později nabývá význam těchto slov subjektivně individuální aspekt osobního mravního smýšlení a charakteru
  - **pojem etika se většinou užívá pro vědecké zkoumání morálních obsahů**
  - mrav označuje, jak jsou členové určitého společenství zvyklí jednat, morálka jsou pak jejich společné představy o tom, jak by jednat měli, a etika je pokusem o teoretický výklad těchto představ
-
- 1) **deskriptivní etika:**
    - popisuje mravní rozhodnutí a hodnoty, které zastává konkrétní společnost (např. polygamie)
    - zčásti je sociologií i psychologií morálky
    - nesnaží se zjišťovat, co je správné a co ne, **pouze popisuje**
-
- 2) **normativní etika:**
    - snaží se popsat ideální stav
    - zkoumá normy, jimiž se lidé při svém mravním rozhodování řídí
    - věnuje se problematice povinnosti (co by člověk měl dělat - deontologické otázky) a hodnot (co utváří dobrý život - axiologické otázky)
-
- 3) **metaetika**
    - meta = nadřazené

- věnuje se jazyku, kterým o morálce hovoříme, a jak lze tento jazyk odůvodnit
  - rozvíjí se hlavně ve 20. století: „Co znamená, když řeknu, že je něco správné?“
  - hlavně logický pozitivismus
-
- 4) **aplikovaná etika:**
    - zkoumá a vyjadřuje se k mravním rozhodnutím a hodnotám v určité oblasti lidské činnosti
    - patří sem např. lékařská etika, etika sexuality a vztahů, bioetika, právní etika atd.

Heteronomní a autonomní etika

- **heteronomní etika:**
  - zásady a pravidla daná zvnějšku
  - vyvozuje mravnost z příčin nezávislých na vůli člověka
  - zákony, normy, náboženská přikázání, ...

- **autonomní etika:** vrchol etiky
  - vychází z autonomie svědomí a svobody jako základní mravní hodnoty
  - morální je to, co vychází z **čistého upřímného přesvědčení**
  - soustředí se na jednajícího člověka, jeho rozum a svobodu
    - v současné diskuzi: co tento rozum a svobodu orientuje
  - patří sem:
    - etika existencialismu:
      - jediným příkazem mravním je jednat svobodě a autenticky
      - vše je dovoleno, ale za vše jsme **absolutně zodpovědní**
    - Kantova etika:
      - autonomie = mravní autorita není dána zvnějšku, ale vychází

z člověka

- seburčující autoritou je **praktický rozum**, který formuje mravní zákony, platící nepodmíněně = kategorický imperativ
- mravní zákon se projevuje také jako **povinnost**
  - rozhoduje o morálně dobrém, které musí být vždy ve shodě s povinností
  - sklony a smyslové impulsy, stojí-li proti povinnosti, zapříčiňují jednání nemorální

Historický přehled

- přístupy v historii: **různé**
  - některé založeny na očekávaných výsledcích (utilitarismus)
  - jiné založeny na emocích (britští moralisté)
  - další na radikálním odtržení lidské vůle a lidského vývoje od vnějších vlivů (Kant, Nietzsche, existencialisté)
  - nebo pokus o spojení lidského rozumu s obecným uspořádáním vesmíru (přirozený zákon)

Předsokratovské období

Sofisté

- „Co je pro jiného dobro, je pro jiného zlo.“
- cílem není poznání pravdy, ale toho, co je užitečné a prospěšné pro jednotlivce
- relativismus
  - není důležité, na čí straně je pravda, ale kdo si lépe obhájí svůj argument (i v mravní oblasti)
  - mírou všech věcí je člověk, pravda je relativní
- pragmatismus (praktičnost; jestli jim to stojí za čas)

- skepticismus (není možné se dobrat pravdy)
- **představitelé:** Protágorás z Abdéry (*mírou všech věcí je člověk, jsoucí že jsou a nejsoucí že nejsou – relativismus poznání*), Gorgias (*skepticismus*)

Klasické období

Sokrates

- položil základy moderní etiky
- **hlavní úkoly:** čelit sofistické relativizaci hodnot + stanovit, co je v mravním smyslu pro všechny závazné
- přešel od zvykové mravnosti k reflektované moralitě
- měřítkem všeho je dobro samo, cílem je ctnost (*areté*)
- hledáme ideál vlastní osobnosti každého jedince, zodpovídáme za své myšlení, jednání, svobodu a spravedlnost v obci
- **etický intelektualismus:**
  - když víme, co je dobro, tak to dobro konáme
  - není možné, abychom věděli, co je dobro, a konali něco špatného
  - = *morální vědění a jednání se shoduje* (pokud dělám špatné věci, nevím, co je dobro)

Platon

- Ústava
- zdrojem všech hodnot je **idea dobra**
  - má povahu božského principu
  - v ní má vše ve světě svůj účel
- světový řád je řádem účelně uspořádaným (Ústava)

Aristoteles

- Etika Nikomachova
- blaženost: **eudaimonia** = cíl našeho života
- nesouhlasí s Platonem, že idea dobra je něco věčného, co existuje mimo naši bezprostřední zkušenost
- jedinečným rysem lidského života je **rozum**
  - proto mají být činy posuzovány v jeho světle
  - rozum vede člověka k tomu, aby usiloval o konečný cíl – **telos**
- schopnost přemýšlet o činech a sladit je se zvoleným cílem se jmenuje **rozumnost: fronésis**
- další důležitá ctnost: **uměřenost**

Helénistické období

Epikurejci

- vše ve vesmíru je determinováno, a tedy mravně neutrální
- lidé mají svobodu určit si svůj cíl
- **cíl:** blaženost, umění radovat se ze života, klid duše, bezbolestné tělo
- někdy se o nich hovoří jako o hédonistech (dopřávají si vše příjemné, co život přináší)
- člověk trpí tím, že se pořád něčeho bojí – pořád máme úzkosti – nemůžeme dosáhnout štěstí – snažili se zbavit strachu

Stoikové

- cíle je žít ve shodě s přírodou a rozumem
- základní ctnost: uměřenost, rozumovost, spravedlnost

- **ideál:** mudrc (člověk, který dosáhl nezávislosti na světě, potlačil své city, emoce a vášně; dosáhnout svobody a soběstačnosti)
- události se dějí podle **vesmírného řádu** (fatalisté – věří v osud)
- nezáleží na výsledcích konání, ale na tom, abychom měli **vůli k tomu, co je správné**
- žít ve **shodě s rozumem**, dosáhnout **nezávislosti a svobody**
- **omezit vášně:** jsou nemocemi duše
- přijímat věci tak, jak jsou

Křesťanská morálka

- a) **pojetí založené na přirozeném zákonu**
  - vychází z Aristotela
  - každá věc sleduje nějaký účel
  - lidský rozum je východiskem morálky – může podložit mravní zásady, které poznáváme také prostřednictvím zjevení a k nimž se mohou pojit konkrétní mravní zásady uvedené v Písmu svatém
  - podle **Tomáše Akvinského:**
    - lidský rozum je potřebný k tomu, aby člověk zkoumal a naplnil smysl, který dal Bůh světu jako jeho stvořitel
    - Summa teologická:
      - 4 základní ctnosti (rozumnost, spravedlnost, statečnost, uměřenost – antické ctnosti)
      - 7 neřestí (pýcha, lakota, chtíč, závist, nenasytlost, hněv, lenost = 7 smrtelných hříchů)
  - b) **lidský rozum je hříšný**
    - odloučil se od boha, není tedy schopen poznat a naplňovat boží vůli
    - proto je zbytečné stavět etiku na základě lidského rozumu
    - křesťanská morálka přichází ve zjeveních samotného boha (M. Luther)

Společenská smlouva

- morálka je založena spíše na **citu** než na rozumu a lze ji vyjádřit a udržovat prostřednictvím **smlouvy** uzavřené mezi lidmi k jejich významnému prospěchu
- Hobbes, Locke, Rousseau: moderní společenská smlouva
- **John Rawls**: ačkoliv je něco v zájmu většiny, nelze přehlížet práva jednotlivce
- **Robert Nozick a další**: domnívají se, že veškerá teorie morálky by se měla odvozovat od pojetí lidských práv, smlouva a lidská práva hrají důležitou roli v oblasti aplikované etiky (např. nákup zboží - nepsaná smlouva, právo svobodně cestovat, vlastnit pas, ...)

Thomas Hobbes

- **emoce a vášně** jsou základem morálky
- morálka je dále **rozvíjena rozumem** (předvídáme následky; zakládá princip společenské smlouvy)
- do popředí vystupují práva jednotlivce
- úlohou státu je podporovat poručené zájmy jedinců
- otázky dobra a zla se nevztahují k metafyzice (jako u Platóna, Aristotela, Akvinského), ale jsou to pojmy, které používáme pro ty věci, s nimiž naše **pocity** souhlasí nebo nesouhlasí

Utilitarismus

- jedna z nejrozšířenějších a nevlivnějších teorií
- vychází z **principu užitečnosti**:
  - v každé situaci, která vyžaduje mravní rozhodování, by měl člověk udělat to, co povede k co největšímu blahu co největšího počtu lidí
  - neměli bychom poskytnout informace člověku, který je patrně užije ke zlým účelům; měli bychom pomlčet o špatné správě u nemocného člověka apod.

- tuto teorii formuloval **Jeremy Bentham** a rozvinul ji **John Stuart Mill**
- **preference**: měli bychom brát v úvahu preference zúčastněných osob
  - výjimka: když jsou tyto preference v přímém rozporu s preferencí ostatních
- námitky: Co situace, kdy velmi nákladná operace zachrání život jednoho pacienta, když jsou zdroje omezené? ... Nejsme schopni dosáhnout konečného posouzení celkového blaha či utrpení, které čin způsobil.

Immanuel Kant

- 1724-1804
- vytváří **moderní etiku**
- David Hume ho probudil z dogmatického spánku; vliv na romantismus a německý idealismus; věnoval se i přírodním vědám, fyzice, zeměpisu atd.
- **dobro** je spojeno s vůlí:
  - není to soubor hodnot, který můžeme objevit ve světě
  - každý jedinec si utváří **svůj** žebříček mravních hodnot a přebírá za něj zodpovědnost
- uznává **existenci zla**:
  - ale nechápe ho jako samostatnou sílu, která by ovlivňovala rozhodnutí člověka nebo by mu bránila rozvíjet dobro
  - spíše jako umlčení mravního zákona či neschopnost uznat ho a reagovat na něj
- Bůh se stává postulátem čistého praktického rozumu, součástí struktury, v níž mysl pracuje
- **morálka** se dostává ke slovu jen v situacích, kdy člověk jedná z pocitu povinnosti
  - dělat něco jen proto, že nás to těší, není samo o sobě morální
  - mravnost je vždy otázkou vědomé volby
- **kategorický imperativ**:
  - „Jednej tak, aby maxima tvé vůle mohla vždy zároveň platit jako princip všeobecného zákonodárství.“
  - „Dej své vůli formu všeobecného zákonodárství.“
  - zkoumá možnost konsekventního mravního jednání a chce určit podíl rozumu na

jeho principech

- **kategoričký** = není podmíněn ničím, měl by platit vždy, všude, bez ohledu na prostor a čas
- pokud je člověk **rozumný**, měl by vždy jednat tak, aby tak mohl jednat kdokoli (pokud začnu podvádět, nesmí mi nikdy vadit, že podvádí někdo jiný)
- člověk je **tvůrce hodnot**: dobro je spojeno s naší vůlí
  - hodnoty dobra neobjevujeme ve světě, vytváříme je sami
- pokud se člověk rozhoduje kvalitně, **volí tu složitější situaci**
  - pokud se rozhodnu neopisovat, zbavím se **kauzality** - jsem nad prostorem a časem; ukázala jsem, co je správné
  - dostanu se do **nadsmyslové říše svobody**
  - mravním jednáním fakticky uznám existenci svobody a Boha (*jsou principy, které mě přesahují; nejsem středobodem všeho; jsou hodnoty, které stojí za to, aby je člověk naplňoval svým chováním*)

Friedrich Nietzsche

- **ostře zpochybňuje** náboženské představy o morálce, utilitarismus, přirozený zákon a další **pokusy o nalezení pevného a objektivního základu etiky**
- ve světě bez boha potřebuje člověk **odvahu čelit své situaci**, stanovit si vlastní cíle, přitakat životu
- člověk má usilovat o **překonání sebe samého** - stát se nadčlověkem
  - umožnit, aby toto úsilí dalo životu význam
- křesťanství a demokracie propagují morálku otroka na obranu slabých
  - panská morálka podporuje rozvoj silných
- **zavrhne rozlišování** mezi dobrem a zlem

Filosofie existence & existencialismus

Martin Heidegger

- naše rozhodování se váže na **existující vztahy a závazky**, které jsou nám určeny předem, nejsou součástí božského plánu, ale jsou nám náhodně přiděleny v okamžiku narození (vrženost)
- jsme vrženi do života s vyhlídkou **vlastní smrti** – je velkou otázkou, jak v tom krátkém čase dosáhnout **autentické existence** (je třeba si uvědomit vlastní **konečnost**)

Søren Kierkegaard

- Bůh dal člověku děsivou příležitost osobní odpovědnosti a volby
- důraz na zodpovědnost jednotlivých rozhodnutí a jejich úkol utvářet lidský život

Jean-Paul Sartre

- „*Existence předchází esenci.*“, „*Jsme odsouzeni ke svobodě.*“
  - lidské bytosti utvářejí své životy tím, co dělají a jak se rozhodují
  - podstatu musím objevit a dostat jí
- Dostojevskij: „*Není-li Bůh, pak je vše dovoleno.*“
  - pokud Bůh neexistuje, člověk je osamocen
  - nikde nenacházíme nic, k čemu bychom se mohli upnout
  - nemůžeme se sami sobě vymlouvat

Albert Camus

- člověk = vykořeněný jedinec; **cizinec** stojící proti světu sám
- člověka provází **bezútěšná samota**, metafyzická izolace
  - později tuto izolaci překonává k pochopení lidské solidarity a odpovědnosti
- „*Revoltuji, tedy jsem.*“

Etické problémy moderní společnosti

- **eutanázie** (asistovaná sebevražda):
  - u nás zakázaná, jinde ne
  - aktivní (podání umrtvující látky), pasivní (neléčení)
  - **pro** - ukončení trápení
  - **proti** - člověk jako takový život nestvořil a nemá právo ho někomu brát (křesťanství)
- **potraty**:
  - **pro** - mladé matky by se o dítě nemuseli zvládnout postarat, postižené dítě je zátěží pro rodinu i společnost a samo nežije plnohodnotný činnost
  - **proti** - v jistém smyslu vražda
- **tresty smrti**:
  - **pro** - trestanci např. za vraždu by si to zasloužili
  - **proti** - člověk nemá právo brát život